

La política és pedagogia en Josep Pallach (1920-1977) In memoriam*

Jaume Sarramona

Universitat Autònoma de Barcelona. Espanya.

jaume.sarramona@uab.cat

En molts dels actes de recordatori de la figura de Josep Pallach se sol separar la seva dimensió política de la professional pedagògica, però si, com deia Campanals, la política és pedagogia, també hi podríem afegir que una pedagogia compromesa sempre té perspectives polítiques, i aquest fou el cas del nostre protagonista.

Pallach va ser una figura política, no n'hi ha cap dubte, amb un pes específic força important en els anys en què va exercir com a tal al nostre país, però no va ser mai un polític sectari en la seva activitat docent, la qual cosa no vol dir que no tingués fortes conviccions personals.

Tots els qui vàrem poder conèixer Josep Pallach sabem que fou una figura molt polièdrica professionalment. El recordem com a pedagog, però aquesta denominació l'hem de tractar en un sentit ampli del concepte, perquè la seva activitat laboral es desenvolupà en àmbits diversos del món educatiu:

- Fou psicòleg: tal com ho prova la seva dedicació a l'orientació escolar, que, editada en forma de llibre (*Instituts pilot i reforma de l'ensenyament mitjà*), li valgué el premi Antoni Balmanya de l'any 1970. També fou encarregat de l'orientació de l'ICE durant la seva estada a la UAB.
- Fou sociòleg: es va dedicar a publicar i a ensenyar sobre política educativa (*La explosió educativa*, 1973).
- Fou historiador: n'és una bona mostra la seva tesi doctoral sobre l'aportació dels mestres públics de Girona a la renovació pedagògica de principis del segle xx (*Els mestres públics i la reforma de l'ensenyament a Catalunya*, 1978).
- Fou professor de secundària: ensenyà en instituts de Barcelona i Girona.
- Fou formador de formadors: exercí de subdirector i de docent del primer any de funcionament de l'Escola de Mestres de la UAB, a més de fer de professor del Departament de Ciències de l'Educació.

* Nota editorial: la revista EDUCAR s'uneix a l'homenatge i als actes commemoratius del centenari del naixement del professor Josep Pallach publicant, a la secció «Punts de vista», el text de la videoconferència que el Dr. Jaume Sarramona va pronunciar sota el mateix títol el dia 14 de gener de 2021, durant un acte organitzat per la Fundació Pallach i el Col·legi de Doctors i Llicenciats de Catalunya.

El meu coneixement personal de Pallach ve de compartir-hi docència a la Universitat Autònoma entre els anys 1972 i 1977, a més de poder considerar que entre nosaltres es creà una confiança i una amistat que anava més enllà de la simple camaraderia acadèmica. Una prova d'això fou el viatge que vam realitzar amb les parelles respectives als voltants de París per visitar-hi centres de formació docent.

Aquells anys setanta foren convulsos, perquè van ser els últims temps de la dictadura i de Franco. A la universitat hi havia un debat polític permanent que ho inundava tot. No es podia fer classe i prou. Ens havíem de comprometre i havíem de debatre, sempre debatre, fins i tot el concepte de científicitat, que per a alguns era patrimoni exclusiu del marxisme. En el pròleg a la publicació de la seva tesi, Salomé Marqués i Marta Ros expliquen el següent sobre les classes de Josep Pallach:

Alguns dies les classes s'animaven extraordinàriament quan alguns alumnes d'idees polítiques diferents de les de Pallach exposaven el seu punt de vista sobre aspectes pedagògics [...] i tots dos s'entestaven a defensar el seu parer. A la fi Pallach sabia acorrallar el seu oponent, no sempre convençut. Se li notava la dialèctica, l'experiència i l'enorme cultura adquirida a França.

Pallach era docent, però alhora un líder, en el sentit més ampli de la paraula. La seva personalitat destacava arreu. Sabíem de la seva trajectòria personal, dels seus passos polítics fora de les aules, del seu bagatge acadèmic elaborat a França i, sobretot, de la seva idiosincràsia, projectada en el diàleg permanent, en la serenitat i en la contundència dels seus arguments.

Cal destacar aquesta figura del Pallach dialogant amb tothom. Un professor que volia fer pensar els seus alumnes. Diria que fins i tot li agradava el «cos a cos» en els debats, tal com assenyalen els estudiants que assistien a les seves classes. Però sempre fou respectuós amb la discrepància sense cedir mai a la demagogia. Deia: «el millor mestre s'haurà d'enfrontar alguna vegada als seus alumnes». I ell ho feu en negar-se, per exemple, a donar l'aprobat general polític del curs 1974-1975, que es va generalitzar entre els docents a causa de la quantitat de dies de vaga que hi hagué aquell any. Alguns altres, pocs, també ho vàrem fer.

Seguint el model francès, en política educativa defensava una escola pública pluralista, compensadora de dificultats. No una escola única, ni la prohibició de les que havien sorgit de la iniciativa privada, com es demanava en algunes organitzacions politicopedagògiques, però sí que afirmava que amb una escola pública de qualitat les institucions educatives privades serien molt minoritàries.

L'escola a Catalunya havia de ser catalana i en català, dins d'un estat que aleshores demanava que havia d'esdevenir federal. Per això, en primer terme, calia recuperar les tradicions didàctiques del país, per la qual cosa insistia a les seves classes en les aportacions dels pedagogs catalans i la seva contribució a la renovació educativa.

Amb els esmentats plantejaments s'incorporà al Consell Català d'Ensenyament, moviment creat el 1976 que aglutinava tot l'espectre no marxista d'opo-

sició al franquisme. Allà s'hi aplegaren polítics, com ara Jordi Pujol, Heribert Barrera, Joan Molins o Anton Cañellas, i professionals de l'educació, com ara Maria Rúbies, Joan Triadú, Octavi Fullat, Joaquim Arenas, Josep Oliveres, Ramon Tico o Pau López. L'autor d'aquestes línies també hi era, i a petició seva va representar Pallach en aquella entitat.

Octavi Fullat, un bon coneixedor del nostre personatge i també amic personal, en el pròleg d'un llibre que recull escrits pedagògics de Pallach (*Josep Pallach pedagog: Antologia de textos, 2002*) hi escriu que, alhora que era un home tranquil, la seva concepció educativa sempre estava tensa, entre contraris, com una mostra de la dialèctica que va viure intensament. Dos textos del propi Pallach ho il·lustren bé:

Dos fets contribueixen a definir aquest conflicte: la contestació per part dels educands i la insatisfacció per part dels educadors.

Una funció de l'ensenyament és conservar, i alhora és missió dels educadors renovar-se constantment. Això fa que els docents siguin homes «agònics», en el sentit unamunesc de la paraula.

Pel que fa a la possible dialèctica entre el món acadèmic i el laboral, Pallach en reclamava una estreta relació i proclamava la necessitat de vincular el primer amb el segon. Deia que el coneixement de la realitat laboral ajudaria a promoure l'educació com a ciutadans i a escollir amb un criteri millor les opcions personals d'activitat i formació professional.

Com ja s'ha comentat més amunt, durant els anys setanta Catalunya era en camí de recuperar, gràcies a iniciatives socials, principis de l'Escola Nova de començament de segle, moviment pedagògic que havia estat soterrat pel franquisme i la rutina. Per això, cercant alhora un personalisme solidari, Josep Pallach demanava que la docència tornés a aproximar-se a l'infant, a l'escolar, com a primer pas d'una pedagogia renovada.

Dins d'aquest personalisme renovador, Pallach veia igualment la necessitat que cada alumne, cada educand, s'autoconegués. És el que ara considerem tan innovador i que està vinculat a l'acció d'aprendre a aprendre. Al seu llibre *La explosión educativa* hi afirmava (citació traduïda del castellà):

L'adquisició de mètodes de treball personal, el coneixement del propi ritme de treball, dels propis gustos i tendències, per conjuntar-los amb altres membres del grup social en la realització d'obres comunes, serà segurament una de les exigències de la nova educació.

Tanmateix, Pallach ja advertia sobre la necessitat de preservar el medi ambient en uns anys de pura expansió industrial, de gran desenvolupament indiscriminat, i demanava que els adults escoltessin les inquietuds d'una joventut que començava a preocupar-se per aquesta qüestió. Així, parla textualment d'una educació ecològica que inclouria també una educació física preservadora de la salut personal. Dues qüestions, com es pot veure, de plena vigència i actualitat.

Cal situar les aportacions pedagògiques de Josep Pallach al començament de la dècada de 1970, fa mig segle, de manera que no es pot esperar que donessin resposta a algunes de les qüestions que l'educació es planteja avui. Amb tot, es pot advertir un clar sentit projectiu dels seus plantejaments, com ara, per exemple, la incidència de la tecnologia i els mitjans de comunicació sobre els infants i joves —i això que no hi havia internet ni xarxes socials. Així doncs, ja destacava que hi havia un excés d'informació que calia seleccionar i valorar, i que en aquesta tasca els docents hi tenien un paper important.

Alhora, va viure la creació de les primeres universitats a distància (l'Open University britànica) i es posicionà respecte a aquesta qüestió admetent les possibilitats que mostraven per a les persones adultes, però advertint de la necessitat que aquestes establissin relacions socials i de mantenir el paper dels docents, que perdien pes respecte a la transmissió d'informació però que en mantenien en referència a la necessitat de motivar i d'orientar els aprenentatges. Així ho expressava ell amb caràcter general:

El mestre no és, per tant, qui informa, sinó qui estimula i motiva per a la cerca de la informació, qui ajuda a trobar-la, contribuint a la seva crítica i facilitant la reflexió personal de l'alumne.

No cal dir que per poder afrontar els nous reptes de la docència, l'any 1970 ja demanava una formació universitària per a tot tipus de professors, a més de l'estrictament pedagògic.

També podem trobar posicionaments didàctics sobre temes de debat permanent, com és el cas del paper de la memorització en els processos d'aprenentatge. Vegem si no resulta actual la consideració següent que feia Pallach respecte a aquesta qüestió (citació traduïda del castellà):

Els aprenentatges memorístics tenen un valor real d'entrenament, valor que resulta indiscutible. L'essencial no és allò que es reté, sinó l'exercici de la capacitat de retenció, que, sens dubte, és una de les més importants del nostre sistema nerviós. Al capdavall, aprendre significa sempre assimilar, integrar el que s'ha après, de tal forma que es converteixi en instrument de nous aprenentatges.

I què deia Pallach sobre el treball en equip, tan proclamat actualment en les propostes pedagògiques que es consideren innovadores? Després d'advertir que «avui no és possible en cap terreny de la vida professional, del camp científic, tècnic [...] una obra profunda que no impliqui col·laboració, treball en equip», insistia a «ressaltar els valors del grup educatiu com a condició essencial per a l'autèntica individualització de l'ensenyament». I hi afegia que no existeix contradicció entre els dos enfocaments didàctics.

Si un docent ha de ser coherent amb les idees que proclama i la vida que porta, Josep Pallach fou un exemple d'existència senzilla i compromesa, sempre disposat a ajudar els altres, especialment si eren represaliats polítics.

Aquesta personalitat complexa i compromesa de Josep Pallach explica que, malgrat els anys passats, avui encara se'l recordi amb afecte i nostàlgia. En constitueixen una bona mostra les denominacions atorgades a escoles, a diver-

ses ICE, a la sala de graus de la Facultat de Ciències de l'Educació de la UAB, a una fundació i al premi de pedagogia que encara porta el seu nom. Avui, aquest premi, que té diverses versions, és gestionat per la Fundació Pallach i els ajuntaments de Figueres, Palafrugell i Begur. Amb tot, ja l'any 1978 es creà el Premi Pallach de Pedagogia, finançat per Edicions CEAC i també per la Diputació de Barcelona, que existí durant 24 anys i que mantingué el record del nostre protagonista en actes de presentació on assistiren personatges públics de la talla de Josep Tarradellas, Jordi Pujol i Heribert Barrera, entre d'altres.

Recordar Josep Pallach és un deure que tenim vers persones que, com ell, honoren la nostra història i la nostra tradició educativa. I, en fer-ho, crec que també ens honorem com a poble.